

Porcsalmi életefolyása határpontjainak meghatározásával könyvű megbirkóznunk, minthogy temetése alkalmára készített kártájának bevezető soraiban (a titulusban) életének rövidre fogott leírását megtaláljuk.¹⁾

Papfiu volt. Származását különben nevében maga is kifejezésre juttatta, ugyanis a magyar Pap, vagy a latin Pastoris apai foglalkozást rejtő "P" rövidítést legtöbbször bele is foglalta. Édesapja Porcsalmi Sebestyén, aki mint a szatmári református egyházmegyének 1628 november 16-án Fehérgyarmaton tartott partialis synodusán jelen levő "R(everen)dus D(omi)nus Sebastianus Porcsalmi. Pastor Patriae" jegyeztetett fel. Tehát Porcsalmán született és 1593-tól 1628-ig terjedő időből származó adatok szerint állandóan ugyanitt lelkipásztoroskodott.²⁾ Ugyanigy András nevű fia - a temetési kárta szerint - 1617-ben hasonlóképpen Porcsalmán látta meg a napvilágot. Tanulását édesapja házában kezdette, majd a csengeri jeles iskolában folytatta, a felsőbb évfolyamokra azonban Szatmárra ment át s az ottani jól szervezett iskolában fogott hozzá a komoly tudományok tanulásához.

A kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában őrzött egyik kéziratos kötetében maga is egynehány életrajzi adatot jegyzett fel. Innen tudjuk meg, hogy 1637 július 7-én bucsuzott ki a szatmári iskolából s ugyanannak a hónapnak 15. napján érkezett Fehérvárra.³⁾ Tehát ha a szokásos 16 éves korban írta alá a szat-

-
- 1) A kolozsvári farkas-utcai templom papi székének háttára felerősített egylevelés nyomtatvány.
 - 2) Szerző: XVI-XVII. szdbeli papok, mesterek és diákok a szatmári ref. egyházmegyéből. Et. 1943: 23.
 - 3) A kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában a RMK. jelzésű II. szekrényben a 443. sz. kötet. - Fekete Mihály: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története. Kolozsvár, 1875, 26.

mári iskola törvényeit, akkor ott a filozófia és filológiai évfolyamait elvégezve, Fehérvárott a teológia hallgatására vétette fel magát. 1638 január 28-án alumniumot nyert s ezzel most már életviszonyai könnyebbedtek, minthogy hazulról amugysem remélhetett támogatást, idős apja ekkorra bizonyosan már el is költözött ebből az árnyékvilágból.

Fehérváron még hallgathatta mind a három, külső országokbeli professzor előadásait, akik közül különösen Alstedius kiváló egyénisége nem csekély nyomot hagyott az academicum collegium szellemén és tanítási menetén. Filozófiai encyclopaediája miként külföldön, azonképpen idehaza is s éppen Porcsalmi tudására és rendszerére is irányító befolyással volt s bár Alsted alig ötven éves korában 1638 november 30-án már befejezte életét, a collegium másik tanára, Bisterfeld azonban, aki hasonlóképpen a tudományok encyclopaedikus ismeretének volt a hirdetője, még teljes erejében volt, az ő előadása pedig kiterjedt a tapasztalati (reális) tudományokra is. Ezért Porcsalmi bár külső országokbeli akadémiákat soha sem járt, szellemi képességei a fehérvári iskolából gazdag tudást raktározhattak el agyvelejében. Nyomós bizonyíték e mellett mindkét professzor több előadásának saját kéziratában ma is meglévő lejegyzése, illetőleg másolata. E kéziratok könyvében az alábbi előadásokat gyűjtötte egybe:

1. Usus praecipuarum Encyclopaediae partium. E terjedelmes munkát "Haec ex ore viri rev. ac clar. dni Johannis Henrici Alstedii SS. Theologiae in illustri coll. Albensi professoris primarii; qui spiritum suum 1638. die ult. nov. expiravit. Excepi eodem 1638 anno." szavakkal zárja.

2. Arithmetica.⁴⁾

3. Tribunal philosophiae practicae. Ennek záró szavai: "Anno 1638. 12. kal. martii scriptum per And. Por. Exhibit. per clar D. Joh. Henr. Bisterf. prof. Alb. celeb."

4. Alphabetum philosophicum seu praecipua philosophiae principia. A befejezés végére írva találjuk: "Authore Joh. Henr. Bisterfeldio P. A. C. 1632. Scriptore 1639. 12. decembr."

5. Ugyanennek második könyve után bejegyezve: "1640. 16 die febr. scriptor in oppido Hatzok."

4) E terjedelmes kézirat teljes címe jegyzeteimből hiányzik.

6. Elementa oratoriae, ennek végére pedig azt írta fel, hogy "Soli Deo gloria. Alb. Jul. 1642. die 15. febr."⁵⁾

Ezek szerint Porcsalmi a kollégiumból időközben Hátszegre vitetett az ottani iskola rektorául; 1640 február 16-án már ott találjuk, egy vagy két esztendői tanítóskodása után azonban ismét csak visszatért a kollégiumba, minthogy 1642 február 15-én már itt fejezte be Bisterfeld egyik munkájának másolását.

Porcsalmi temetési kártája azt a körülményt is megörökítette, hogy a kolozsvári scholának körülbelől (praeter propter) 26 esztendeig volt lektora, ezután pedig 14 évig az egyházközség lelkipásztora, elhunytá pedig 1681 május 19-én történt. Mindezt azután összevetve a kéziratos könyv 1642 február 15-i bejegyzésével, megállapítható, hogy a kolozsvári iskolához való kirendelésének 1642 tavaszán kellett történnie. Vegyük tekintetbe még azt a körülményt is, hogy későbbi kori pappá választása 1667 vége táján történt, illetéknéppen ha tanárkodásának 26 évét ebből az időből vonjuk le, "praeter propter" az 1642. év tavaszára kell reá találnunk.

Egyelőre még nem tudjuk minden kétség nélkül megmagyarázni, hogy ez a jeles készületségű, jó tanár és szeretve tisztelt kartárs életének java részén keresztül miért is elégedett meg a segédtanári minőséggel és javadalmazással? Miért nem kívánt - a többi jeles ifjú szokásaként - világot látni, valamint külső országokbeli híres professzorok tanítványaként tudóssá képeznie magát, amikor erre minden szellemi adottsága megvolt, hanem jó időben, rossz időben ott maradt az akadémiákat járt, de nála jóval fiatalabb mesterek mellett is segédtanárképpen? Mégis feltehetjük a kérdést, hogy elmaradásának okát vajjon nem kereshetjük-e családjának nehéz anyagi körülményei között? Feltűnő ugyanis, hogy többek között a sárospataki főiskola törvényeit aláírt diákok között ebben az időtáiban több Porcsalmi-névvel találkozunk, így 1636-ban István-nal, 1637-ben Jánossal, 1642-ben Györggyel, akik közül János 1643-ban a leydai egyetemre iratkozott be,⁶⁾ s külső országokból mint a puritanizmus meggyőződéses híve tért haza. Nem lehetetlen, hogy közülök valamelyik csakugyan az ő hozzátartozója volt s anyagiakban is az ő támogatására szorult.

5) Mint a 3. sz. jegyzetben!

6) Gulyás József: A sárospataki főiskola diákjai. Et. 1943: 233, 234. és 238. - Archiv des Vereines für Siebenb. Landeskunde. - N.F.XVI. 211.

Porcsalmi András azonban, amiért nem vállalkozott külső országokban való bujdosásra, önképzéssel is fejlesztette az academicum collegiumból hozott tudását. E mellett tanuskodik az a körülmény, hogy nagy és értékes könyvtárat gyűjtött magának s azt egész életén keresztül egyre gyarapította. Egész könyvtárát, vagy legalább is annak tekintélyes részét a kolozsvári kollégiumnak hagyományozta, amelyből még mára is 17 munka⁷⁾ vészelte át az időközben bekövetkezett nagy tűzvészt s a könyveket kölcsönvevő diákoknak a visszaadásban nem ritkán tanusított hanyagságát.

Porcsalmi mintegy hat esztendőn keresztül egyedüli tanára volt az iskola felső tagozatának, amely idő alatt annak minden tárgyát egymagának kellett előadnia, sőt a gimnáziumi tagozat irányítása is az ő hatáskörébe tartozott. Amikor öregbik Rákóczi György fejedelem a farkas-utcai istenházát romjaiból felépíttette s 1647 június 30-án megtörtént annak ünnepélyes felavatása, további elhatározása a kollégium megszervezésére irányult. Bárha már a következő év október 11-én halott volt, de az iskola szervezésének gondolata a tanerők számának szaporításával még az ő akaratára történhetett. A püspök valószínűleg már az 1648. évben ide rendelte mesternek a hollandiai egyeteméről hazatért Bátai B. Györgyöt, aki csak 1651-ig igazgathatta az iskolát, minthogy ekkor a presbiteri egyházigazgatás szükségességét valló s éppen ezért eltávolított Gidófalvi János lelkipásztor helyét vele töltötték be. Az ezután ide rendelt új rector primarius: kolozsvári Igaz Kálmán mellé még egy akadémikus mestert, bölöni Sikó Jánost küldötte ide Csulai püspök; Sikó azonban 1654 februárjában már halott, Igazt pedig hasonlóképpen presbiteriánus elveiért ugyane tájban távolították el. Ekkor tehát Porcsalmi ismét csak egyedül maradt, egészen Apáczai Csere Jánosnak, az egykori kolozsvári diáknak és Porcsalmi tanítványának 1656 június 11-én történt Kolozsvárra érkezéséig. Ettől kezdve azután kettejük között oszlott meg a studiosusok oktatásának feladata.⁸⁾

7) Könyvtári jelzésük: D. 134, E. 132, F. 50, K. 25, M. 27, O. 76, P. 235, Q. 232, R. 64, Y. 18, Y. 19, Y. 117, VIII. 208, RMK. 42, RMK. III. szekrény 2. és 5. polc, szám nélkül, 3 db.

8) Szerző: Tanulmányok a kolozsvári ref. koll. történetéhez. (Kézirat).

A megállapított keretek között minden egyéb adatnál lényegesebb volna Porcsalmival, mint nevelővel, megismerkednünk, hiszen kiváló tanítványa: Apáczai a Gyulafehérvári iskolában 1654 január 11-én elmondott beköszöntő beszédében nagy szeretettel emlékezőn meg róla, azt hirdette, hogy "Ast tu (schola) Claudiopolitana recens extracta nihilne ex vetustis exues exuviis?haud equidem persuadere mihi unquam poteris, vivit enim in te Fortsalmius, antiquus noster et nunquam non laudandus praeceptor, vivit Colomannus, vivit et Siko, quos dum vivos sentis, reformata es."⁹⁾ A megtisztelés és az értékelés fokmérőjéül kell reá mutatnunk arra a körülményre, hogy a két akadémikus mester ellenére is Apáczai - abban a nagyon sokra tartó rangsoros világban - elsőként Porcsalmit, az itthoni iskolákban tanult segédtanárt nevezi meg. De egyéniségének még nagyobb értékelésével találkozunk ugyancsak Apáczainak a Magyar Encyclopaediához 1653-ban írt bevezető szavaiban. Elmondotta ugyanis, hogy "midőn tiz évvel ezelőtt Kolozsvárt a széptudományok tanulása végett időztem s mindenek előtt a híres és tudós Porcsalmi András ur tanítását szorgalmasan és kitartóan hasznomra fordítottam, gyakorta megtörtént, hogy e jeles és mélytudományú férfiú a művészetek és tudományok dicséretére hosszasan kitért, kiváló és ritka tanultságának bizonyosságait (tudniillik csaknem minden tudományágra kiterjeszkedő, magasszerzette jegyzőkönyveit) is bizalmasan, házánál megmutogatta, egyben nyájasan arra ösztönzött, hogy idővel jómagam is hasonlóképpen cselekedjem. Szorgalmát bizonyos részben követni akarván, jegyzeteiből sok mindent a magam hasznára kiirtam."¹⁰⁾ Így tehát Porcsalmi tanítványait nemcsak buzdította, de tanulni is tanította, hiszen Apáczai maga emlékezik meg a fehérvári beköszöntő beszédében, hogy megelőző tanulmányai folyamán Alstedius Grammaticájának második részét már könyvnélkül is tudta, anélkül, hogy értette volna.¹¹⁾ Idézzük még Bethlen Miklós néhány szavas, de hasonlóképpen meleghangon értékelő

9) Apáczai Cs. János: Oratio de Studio sapientiae. Gyulafehérvár, 1653. 42.

10) Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból. I. 554, (Ford. Bán Imre), valamint Apáczai Tsere János: Magyar Encyclopaedia. Győr, 1803. V-VI. 1. - Szilágyi Sándor: Vértanuk a magyar történetből. Pest, 1867. 101.

11) I. h.

jellemzését. Ő Apáczai itteni tanulása után egy évtized múlva, 1654-ben koptatta a kolozsvári iskola küszöbét. Szerinte: "akkor a mi scholánk az óvári templom mellett volt; egy Sikó Mihály (!) akadémikus, és egy hon tanult, de igen tudós és jámbor, istenfélő Porthalmi (!) András nevű mesterek valának benne, akik engemet tanítának egy kevésbé."¹²⁾

Természetes, hogy a tizenkét éves Bethlen Miklóst Porcsalmi nem ugyanazokra a tantárgyakra oktatta, mint a 18-19 esztendő, tehát diáksorban levő Apáczait. Bárha előadásainak nem mindenik tárgyát ismerjük, de feltételezzük, hogy ugyanazok voltak, mint amelyekkel saját tanuló-korában ő maga is megismerkedett. Egészen bizonyos, hogy a fehérvári academicum collegium professzorainak azokat az előadássorozatait, amelyeket maga is feljegyzett, vagy lemásolt, tanításában nem hagyta értékesítetlenül. Így tehát tanítványaiában különösképpen Igaz Kálmánban és Apáczaiiban is az enciklopedikus ismeretek megszerzésére, valamint a tapasztalati (reális) tudományok tanulmányozására való törekvést ő ültette el. Talán ide számíthatjuk azt az emlékünket is, hogy fehérvári kéziratos kötetének elülső belső borítólapjára a rovásírásos ábécét is feljegyezte. Ezzel a cselekedetével nemcsak azt a korábbi feltevésünket erősítette meg, hogy a régi írásunk legalább is a XVII. század folyamán a fehérvári kollégium diákjai között tovább élt, hanem még azt is bizonyíthatja, hogy ő maga is használta, avagy tanítványaiával való közvetlen társalkodása közben annak ismeretére netalán őket is megtanította, minthogy a régebbi világ gyermek- és diákserege anélkül is szeretett a titkosírásokkal bibelődni, a mi rovásírásunk pedig ekkor már valóban titkosírás számba mehetett, annyira kipuostulván a közhasználatból. E jelenség különben már egymagában is reámutat arra a törekvésre, hogy az iskolai ismereteknek nem csupán csak a filozófia, filológia és logika, valamint ezek segéttudományaira kell kiterjeszkednie. Nagyon valószínű, hogy Fehérvárott még más ismereteket is foglalt írásba. Nagy kár, hogy a kéziratainak mára már semmi nyoma sem maradt meg.

Láttuk, hogy kezdetben mintegy hat esztendeig egymagára volt minden tárgy oktatója, amint azonban a tanerők száma növekedett, ő mint lektor sorban és rangban a második, vagy harmadik helyre szorult vissza. Ezt a helyzetet - nem rendelkezvén egyéb utmuta-

12) Bethlen Miklós énéletleirása. Pest, 1858. I. 11.

tóval - javadalmazásának mértékéből állapíthatjuk meg. A hirmondóképpen megmaradt 1653/54. gazdasági évi egyházi számadáskönyv adatai szerint "Porczhalmy Andras Uram az Oskolaba valo Magyar Lector Uram" évi szegődsége 125 m. forint az Igaz Kálmán főscholamester 150 m. forint szegődségével szemben. Természetesen ezen kívül volt mindkettőnek természetbeni járandósága is.¹³⁾ Sikó fizetségét megállapítani nem tudom, minthogy arról maga a fejedelem gondoskodott a monostori uradalom jövedelméből.¹⁴⁾ Tudjuk azt is, hogy Sikó is akadémikus mesternek rendeltetett ide, ezért rangban ő is föltétlenül Porcsalmi elé került. Amikor azonban Igaz eltávozott, Sikó pedig meghalt, Porcsalmi megint csak egyedül maradván, fizetése aképpen rendeztetett, hogy 1654 júniusától kezdődőleg egyenlővé tétetett az eddigi rector primariuséval, vagyis évi szegődségül 150 m. frtot, fára 10 m. frtot, buzát 12 köblöt, bort pedig 120 vedret kapott negyedévi részletekben folyósítva.¹⁵⁾ Mindezek mellett természetbeni lakás is megillette. A quártások számadáskönyveiből megállapíthatólag az 1654-55. években "az ovarban (volt a) Lector uram haza, (mégpedig a szász református elsőpap) Graffius Uram szalasara az mitt kötöttünk. Oh varbeli ros oskolatt el rontva[n], annak a fajabul Czinaltata megh Eö kigelme Lector Ura[m] felöl."¹⁶⁾ Graffius lakóházát pedig a városi adófizetők óvári fertályában 1654-ben így találjuk: "Vetus...Stephanus Tallyai h(áza), (ibi) Gaspar Pap Ura[m]."¹⁷⁾ Porcsalmi azonban rövidesen elköltözött eddigi szállásáról. Az 1656 december 26-án összeirt "dica"-könyvben "Condescensiones Dicar[um] pro Combustis" főcim alatt találjuk felsorolva a "Media" (Intra Muros) fertálynak "Szentegyházutsza"-jában "Porczhalmy Andras lector (dica) 1/8."¹⁸⁾ Ugy látszik, hogy most olyan házba költözött, amelyet - már csak az adóelengedésből is következtetve - az 1655 április 3-i hatalmas tűzvész nem kevésbé rongált meg. Hihető, hogy megtakarított jövedel-

13) A ref. quártások Regestum seu Ratio-ja az 1653/54. gazdasági évről. (Az egyházköztség levéltárában.)

14) Szerző: Sikó János kolozsvári iskolamester. EM. 1942: 134. és e kötetben:

15) Regestum seu Ratio. 1653/54. 33/A-B. lev.

16) I. h. 45/B. és az 1655/56. évi Ratio. 33/B. lev.

17) Dica. 1654. 9.

18) I. h. 1656. 52.

méből e házat meg is vásárolta, hiszen az ő halála után eltelt tíz esztendő múlva (1691-ben) ugyanitt rótták ki az adót az özvegyére is.¹⁹⁾

Porcsalmi tehát az óvári ó scholaházban kezdette lektorkodását s onnan jött át a farkas-utcai kollégium új épületébe. Tanári működésének ideje alatt sok külső- és belső nagy eseményt ért meg. Tanártársai közül is több jeles férfi hullott el, mellette azonban elsiklottak az események, minthogy ő csupán tanítványainak nevelésével és tudásuk fejlesztésével törődött, nem ártotta bele magát az egyházigazgatás megújításának ekkor mind inkább felszínre kerülő törekvéseibe. Ő ugyanis nem járván külső országokbeli akadémiákon, nem szivhatta magába az angol és a holland egyetemek szabadabb szellemét, noha fehérvári tanárai közül Bisterfeld professzor sem idegenkedett a presbiterianus elvektől, Porcsalmi diák korában azonban idehaza még nem érett meg a kezdeményezés gondolata sem, hiszen csakhogy éppen hazajött Tolnai Dali János, az első magvető s éppen csakhogy kiindultak az akadémiákra az utána következő rajok, sőt nyíltan még Medgyesi Pál, az öreg fejedelem udvari papja, sem lépett fel a népnek az egyházigazgatásba való bevonása érdekében. Tehát az ifjú Porcsalmit nem érinthette meg az újító törekvések szelleme.

1656 június 11-én megérkezett Fehérvárról a kolozsvári kollégiumhoz rendelt Apáczaí Csere János. A jóformán még be sem fejezett, de az előző évben máris leégett új iskolaépületben, annak nagy erőfeszítések árán történt megújítása után, most már együtt tanított a régi tanár 12-13 évvel ezelőtti tanítványával. Az egykori szokások ismeretében természetesnek tarthatjuk, hogy Porcsalmi ismét csak második helyre szorult a külső országokat járt s a teológiai doktori fokozatot is megszerzett Apáczaí mögé. Ezt a helyzetet nemcsak magának Apáczaínak, mint a kollégium vezetőjének, az intézet és a tanítványok érdekében kifejtett munkásságából ismerhetjük meg, de megtaláljuk abban a feljegyzésekre szánt "Album"-ban is, amelyet 1656-ban Apáczaí készítettett az iskolai törvényeknek, szervezetnek, valamint a tantestület s a diákság adatainak megőrkítésére. Ebbe azután saját kezűleg jegyezte be a "Professorum, Rectoru[m], et Lector[um] Collegii Claudiopol. Seri-

19) I. h. 1691. 64, 75.

es" című fejezetbe az igazgatása alatti tanárok nevét és feladatkörét, mégpedig:

"Johannes Chierj Apacius SS. Theologiae Doctor, ejusdemq, et p. t. Philosophiae naturalis, itemq, Linguae sanctae Professor.

Andreas P. Portsalmius Philosophiae rationalis, logicae scil. et Metaphysicae etc. Lector, Collegii Rector ordinarius.

Paulus "Csernatoni Eloquentiae in dicto Collegio Lector et Paedagogiarcha Scholasticiq, Senatus scriba."²⁰⁾

E feljegyzésből tehát meghatározható a tanárok beosztása. Apáczaiként az Album címzésében megjelölte, "apud Claudiopolitanos reformatos Professor, Collegiiq, primarius Rector" volt s mint ilyen, a teológiának s egyidejűleg, illetőleg ideiglenesen a Philosophia naturalisnak, valamint a szentírás nyelveinek (zsidó, görög) tanára. Utána Porcsalmi a Philosophia rationalisnak, a logicának, metaphysicanak, stb. segédtanára, a kollégium rendes (vagyis másod-) igazgatója. Végül Csernátóni hasonlóképpen lektor, azonban a gimnáziumi tagozat legfelső osztályának: az Eloquentiának, másképpen Oratoriának, vagy Rhetoricának a tanítója s egyuttal az osztályok vezetője és az iskolai tanács irnoka.

Ilyeténképpen sok nehéz feladattól megszabadulva, Porcsalmi most már alaposabban terjeszkedhetett ki szaktárgyainak előadására. Bizonyos, hogy új munkakörét maga is szívesebben látta el; ettől kezdve nevét maga is új beosztásával kapcsolatosan írja alá. Így látjuk egyik könyvének bejegyzéseképpen: "In usum Collegii Reformat. Claudiopolit. conferat Andreas Portsalmi in eodem Collegio Philosop. Lector."²¹⁾

Apácaival való együttműködéséről semmi más tényleges adat nem maradt fenn, nem lévén harcos egyéniség, ezért bizonyosan csak csendben s a legnagyobb lelkiismeretességgel végezte kötelességét. Apácaival nagyon valószínűleg őszinte barátságban élt, amit az is tanúsít, hogy Apáczaik 1659 december 31-én bekövetkezett korai elhunytá után könyvtárának nem egy kötetét megszerezte s miután most ismét rá hárult a felső évfolyamok minden tárgyának e-

20) Ill. Coll. Orthod. Claudiop. - Album: - Scholae Leges, Constitutiones, Senies, (!) Professorum, rectorum, - Lectorum, - Praeceptorum Civiumq, omnium pleno Comprehendens: - (etc.)²⁸.

21) Könyvtári jelzése: M. 27.

előadása, úgy látszik, nem a régi előadásait szedte elő, hanem Apáczai kéziratait kezdte lemásolni. De bizonyoság erre a barátja temetésére kinyomatott kártán reánk maradt, őszinte nagyrabecsüléséről tanuskodó verse is.

A kollégium nagykönyvtára Forcsalminak egy másik vaskos kéziratot is őriz. Ennek harmadik darabjaképpen Apáczai egyik kollégiumi előadássorozatának másolatát találjuk 204 sűrűn teleírt negyed rétnyi lapon. Címe: "Phylosophia - Naturalis - Cl. Joh. Cheri Apaci - SS. Th. Doctoris, ejusdemq; et - Philosophiae Naturalis in Collegio Claudio - litano (!) Reformatorum Professoris ordinarii - In Usum Ejusdem Collegii Ano D.M.DC.LX." A kézirat végén: "Amen Anno D. 1661." feljegyzés olvasható. Ez tehát annak a tantárgynak volt az anyaga, amelynek Apáczai az Albumban "p(ro)t(empor)e Professor"-aként nevezi meg magát.

Ugyanebben a kötetben egy nyomtatott mű: "Henrici Regii - Ultrajectini - Fundamenta - Physices" (1646, Amstelodamum), továbbá több kézirat van egybefoglalva, mégpedig:

"Johan Henrici Bisterfeldii - Aphorismi Physici - Sectio Prima - De Cosmologia." Ehhez csatolva: "Philosophia Naturalis Sebastiani Bassonis doctoris".

Azután ugyancsak "Joh. Hen. Bisterfeld. De Creatione", de ennek másolása befejezetlen.

Majd: "Brevis res corporeas cognoscendi hypo- - typosis, duobus libris absoluta."

Utoljára hagytam a bekötési sorrendben különben negyedik művet: "Petri Rami - Arithmeticae - Liber I." Ennek végére a másoló feljegyezte, hogy "Finis. - Scribebam Anno D. 1662. mensibus Januario et februario - calamo currente. - Rector."²²⁾ E bejegyzés azért is fontos, mert a név nélkül -megjelölt "Rector" szó tanusítja, hogy ez is iskolai előadásra készült. Nagyon hihető azonban, hogy ezzel együtt a többi is mind a diákoknak szánt előadásra gyűjtötte egybe, a "Philosophia Naturalis"-nak 1660-61. évi lemásolása pedig egyenesen arra vall, hogy mindenik kézirat Apáczai előadásainak folytatását, illetőleg megismétlését célozta. De határozottan erre utal a legutolsóként említett kézirat is, ugyanis ha meg-

22) A RMK. jelzésű szekrényben "Üveges szekr. 87." könyvtári jelzéssel.

hallgatjuk Bethlen Miklóst, az ő életrajzából megtudjuk, hogy Apáczai a főurak gyermekeit s más tehetséges ifjakat magán órákon többek között Ramus Arithmetikájára is tanította.²³⁾ Ez tehát világos bizonyíték amellett, hogy Porcsalmi híven követte Apáczai tanítási módszerét. De állításunk mellett azt is fel kell sorolnunk, hogy a "rector primarius" helyét ettől kezdve mint helyettes csakugyan Porcsalmi töltötte be, ebből azután az is következik, hogy ő nemcsak igazgatta az iskolát, hanem az ő feladatköréhez tartozott Apáczai tantárgyainak az előadása is. E körülmény pedig egy egyszerű hivatalos bejegyzéssel is bizonyítható. Ugyanis a kolozsvár-városi törvénykezési jegyzőkönyv szerint egy bizonyos peres ügyben 1660 február 23-án megjelentek "Honorabiles Andreas Porcz-Almi, Paulus Czernatoni Lectores et Basilius Vzony reformatae Scholae Claudiopolitanae Senior nominibus et in Personis totius Cetus Vniversorum Studiosorum ibidem studentium."²⁴⁾ Tehát az iskola ifjuságának társaságát (coetus) az idősebb és az ifjabb lektor, meg a senior képviselte. Világos az is, hogy rangban Porcsalmi volt az idősebb.

Arra a cselekedetére, hogy Apáczai előadásának anyagát Porcsalmi átvette és az ifjuság oktatására elő is adta, tulajdonképpen nem is annyira a szükség kényszerítette, hiszen már azelőtt is nem egyszer volt idő (így Bátainak papságra menetele, vagy Igaz Kálmán eltávolítása és Sikó halála után), amikor maga maradt az iskola egyedüli tanáráként, ellenben Ramus Arithmetikájának az előadás keretébe való iktatása is nyilván bizonyítja, hogy ő többé már nem tért vissza a régi megszokott tanmenetre. Ime, a derék tanító ezzel is elismerte egykori tanítványának tudásbeli fölényét és oktatásában a megmerevedett régi rendszert felülmúló, haladotabb nyugati színvonalon való állását s most azért öregedő fejjel maga is e módszerekhez folyamodva, igyekezett Apáczai szellemét továbbra is ébren tartani.

Tudjuk, hogy ezután Csernátoni sem maradt sokáig az intézetnél. 1661 májusában Bethlen Miklós nevelőjeként tanítványával külső országokba indult.

23) Szilágyi Sándor: Vértanúk. 132.

24) Szerző: Néhány adat gr. Bethlen Miklós tanuló-éveiből. EM. 1938. 294. és e kötetben:

Még Apáczai életében történt, hogy a tatárhad 1658-ban fel-dulta Fehérvárt, a fejedelmi székhelyt. Az idegen származású Ba-sirius professzor elmenekült s többé soha sem is tért vissza. A jóformán vezető nélkül maradt ifjuság szétrebbenve, a tőlük alig két éve eltávozott, csodálva tisztelt Apáczai köré Kolozsvárra kezdett gyülekezni. Az itteni kollégium falai fogadták be őket is, de a megnövekedett létszám felügyeletére s oktatására bizonyosan még Apáczai előterjesztésére, Barcsai Ákos tán 1660 végén a saját udvari papját: Vásárhelyi Pétert rendeltette ide a püspökkel; az ő feladata azonban csak a fehérvári ifjuság gondozása volt, a-mit különben már csak az a körülmény is sejtet, hogy Vásárhelyine-ve az Albuma bejegyzett tanárok neve között nem fordul elő; továb-bá a fentebb már idézett törvénykezési jegyzőkönyv 1660 február 23-i adatában nem is képviseli a kolozsvári kollégium ifjúságát. De ha a két intézet diáksága egyes tantárgyakat netalán mégis csak közösen hallgatott volna, Porcsalminak Apáczait is helyettesítő feladatköre az előbb tárgyalt kéziratmásolatok alapján mégsem von-ható kétségbe. Ezért legfennebb ha a teológiai tárgyak előadásának Vásárhelyire való átszállásáról lehetne valamelyes szó, minthogy ő külföldi akadémiákon tanulván, rangban mégis csak előbb állott Porcsalminál. Ezt a feltevésünket látszanék támogatni az a feltű-nő jelenség, hogy az Apáczai hagyatékában volt kéziratok közül határozottan teológiai tárgyú előadást egyet sem őriz Porcsalmi - másolat-kötete.

A fehérvári ifjuság 1662-ben a resolutio Apafiana intézkedé-sére a kollégiumuk birtokához tartozó Nagyenyed városába, mint Ko-lozsvárnál is biztonságosabb helyre, költözött át. Ilyeténképpen Porcsalmi megint csak egyesegyedüli tanárként maradt itt. E foko-zott terhet azután még egynehány esztendeig viselte, mignem Veres-marti püspök a kollégium minél magasabb színvonaláról gondoskodan-dó, a hollandiai és angliai egyetemeken tanult Tolnai F. István kézdívásárhelyi papot és orvosdoktort ide rendelte Apáczai utódá-ul. Ő azután hivatalát, vagyis a teológiai professzorságot 1665-junius 26-án foglalta el. Három évvel ezután még egy másik profesz-szort is nyert a kollégium. A hollandiai egyetemeken tanult Pata-ki István, Bánffi Dénes kolozsmegyei főispán és a kolozsvári vár főkapitányának udvari papja 1668 március 6-án lépett az intézet

kötélékébe, mint a nyelvek és a bölcsészet professzora.²⁵⁾ Ekkor azonban Porcsalmit már más hivatáskörben találjuk. Eltávozásának pontos idejét nem ismerjük. Minthogy azonban temetési kártáján azt olvastuk, hogy a lektori hivatalt körülbelül 26 évig, a papságot pedig 14 esztendeig viselte, ezért csakis az 1667-68. évek valamelyikében válhatott meg a kollégiumtól. Ámde az előbb azt láttuk, hogy Pataki 1668. március 6-án ugyanannak a tanszéknek a betöltésére hozatott ide, amelyet eredetileg is Porcsalmi töltött be, ezért feltételezhetjük, hogy a kolozsvári papságra még az 1667. év folyamán választották meg.

A kollégiumtól való megválására nagyon hihetőleg az volt döntő hatással, hogy már ő is belefáradhatott a huszonhat esztendő legnagyobb részének nagyon megerőltető munkamenetébe, de megabba a helyzetbe is, hogy hol vezetője volt az intézetnek, hol pedig második, vagy éppen harmadik helyre szorítottatott vissza. Különbben most már látta, hogy Apáczai helye nem méltatlan képességű és készülségű férfiúval tölthetett be, amit azután már az is bizonyít, hogy amikor a fejedelem Tolnait az udvarhelyi papságra akarta áthelyezni, a kollégium seniora az egész tanulói ifjúsággal együttesen 1667. január 14-én közvetítőnek Teleki Mihályt kérte meg, hogy professzoruk itt hagyattassék, mert - hát - "Tolnai uram ő klmé ha szintén Udvarhelyt laknék is, onnét is ide kellenék ő klmét hozatni; mert a mint klmetek jól tudja, ilyen Scholában való alkalmas embert s jó tanítót nagy helyen nem kaphatni."²⁶⁾ A puritánus Tolnai erélyes kezű, kemény egyénisége s friss tudással teli koponyája is, úgy lehet, az ifjúságban is talán nagyobb tekintélyt váltott ki, mint Forcsalminak már az öreg kor felé hajló, békésebb természete, jóllehet az ő személyére vonatkozólag a kérelem se nyílt, se rejtett célzást nem tartalmaz.

Tudjuk, hogy már az öregbik Rákóczi György idejétől kezdődőleg a magyar református részen három lelkipásztori állás volt rendszerezve. Az 1660-as években itt szolgált papok közül Veresmarti Gáspár püspök éppen ebben az időtájban hunyt el. Eltemették őt 1668. március 3-án,²⁷⁾ de az idő rövidsége miatt szó sem lehet ar-

25) Tolnai István és Pataki István temetési kártájának életrajzi adatai. (A farkas-utcai templomban.)

26) PrK. 1891: 15.

27) A szabó céh exactorainak ratioja. (Az ENM lev.tárában).

ról, hogy az ő váratlan halálával bekövetkezett üresedés miatt nyerte volna el Porcsalmai a papi állomást. A másik prédikátort, a Veresmarti után püspökké választott Kovásznai Péterben ismerjük meg, mígsem a harmadik, illetőleg a Veresmarti életében fennálló rangsor szerinti második pap csakis Mogyorósi Elek lehetett. Reája vonatkozólag bárha 1664-en innen semmiféle adatunk nincsen, mégis fel kell tételeznünk, hogy még ezután is élt egynehány esztendeig s csak az 1667. évben hunyta le a szemét.

Az iskola érdekében is sokat fáradozott, tehát a Porcsalmai érdemeit is jól ismerő s ezért az ő javát is akaró Veresmarti lehetett az a pártfogója, aki keresztülvitte, hogy - a rendes szokástól eltérő kivételképpen - mind egyházi, mind világi részen tekintettek attól a képesítéstől, hogy Porcsalmai tanulmányaiból hiányzott a külső országokbeli akadémiák látogatása.

Alig választották meg Mogyorósi utódának (?) s talán még át sem adhatta tanári székét, amikor meghalván jóakaró barátja, így most már a harmadik papi állásból néhány hónap leforgása alatt a másodikba lépett elő. Ekkor azután már sokkal méltányosabb járandóságokat élvezett, mint lektor korában. Ezt legjobban bizonyítja az 1669-70. gazdasági évben kapott pénzbeli szegődsége, amely 220 m. forint volt, tehát csupán tíz forinittal kevesebb, mint Kovásznai püspöknek.²⁸⁾ Természetes, hogy ehhez járultak még a buza- és borbéli járandóságok (naturálék) is.

Pappá választása után 5-6 év multával 1673 július 21-én elhunyt Kovásznai Péter püspök, aki egyuttal kolozsvári elsőpap és kolozs-kalotai esperes is vala.²⁹⁾ Porcsalmai tehát rangban ismét előbb lépett. Így lett most már a kolozsvári kálvinisták elsőpapja, azonban érdemes és tisztelt egyéniségét bizonyítja az a körülmény is, hogy az egyházmegye legközelebbi partialis synodusa a kolozs-kalotai kerület papjai közül őt találván legméltóbbnak, az esperesi tisztségre is megválasztotta. E munkakörét - a temetési kárta szerint - nyolc évig viselte.

Veresmarti és Kovásznai halála után megválasztott helybeli paptársai az 1670. évtől Sárpataki N. Mihály, Sárpataki Mártonnak,

28) Quártások 1669/70. 14/B. lev.

29) Temetési kártája a farkas-utcai templomban, sirköve pedig a házsongárdi temetőben.

a jobbágyfiuból lett fejedelmi itélőmesternek, testvéröccse és 1673-tól Szathmár-Némethi Mihály, nagyszombati nemes Soós Szabó Mártonnak, Szatmár-Németi városi tanácsos, bécsi követnek fia voltak. Minkét ifjabb pap ismét csak külső országokbeli akadémiák növendéke lévén, így újra helyre állott a Porcsalmi derék egyénisége miatt megtört régi szokás.

Porcsalmi tizenégy esztendei papságának idejéből nem sok emlék maradt reánk. Ezek között látjuk, hogy az enyedi kollégium diákjainak Nadányi János professzoruk elleni panasza ügyében a kurátorok 1673 december 20-án hozott határozata szerint a Nadányi által tartandó examenen a világi gondnokokon kívül a püspök s tiz tekintélyes pap, esperes is jelen legyen, akik azután véleményt adjanak a tanítás eredményéről. Közöttük találjuk Porcsalmi András is.³⁰⁾ E feladatánál jelentősebb cselekedetének tarthatjuk élete utolsó éveiben: "1679 január 3-án özvegy Gilányi Gergelyné Apafi Annához, a fejedelem testvérnénjéhez intézett levelét. Ugyanis a gyermektelenül elhunyt Gilányi, aki a fejedelem konyhamestere, s az országos jövedelmek főbérlője volt, unokaöccsének magvaszakadása esetére minden ingatlan vagyont az erdélyi református egyháznak hagyományozta; Gilányiné azonban a jószágokat elfoglalva, hallani sem akart azok kiadásáról s csak az 1679. év júniusában püspökké választott keménykezű és megingathatatlan akaratú Tofaeus Mihály fejedelmi udvari papnak sikerült kiharcolnia a végrendelet teljesítését.³¹⁾ Az árva Apafi Annától visszatartott javak közé tartozott az a kolozsmonostori nemesi kuria is, amelyet II. Rákóczi György 1654-ben templommá átalakítva, hitsorsosainak adományozott, de amelyet az 1658. évi tatárpusztítás felégetett. Porcsalmi azonban Tofaeusnál már öt hónappal korábban megindult, hogy ezt a templomocskát az egyháznak visszaszerezze. Gilányinéhoz intézett levelében leírja annak történetét s azután szemrehányásokkal és rábeszéléssel fordul hozzá, hogy "ez Christus számára rendeltetett ház is tehessen tanubizonyságot az kegyelmed Isten dicsősége mellett való buzgóságáru az Isten kegyelmességének széki előtt". Ugy látszik azonban, hogy még évekig eltartott az özvegy makacskodása, mignem végül is annyira magához tért, hogy az 1682-83. é-

30) Dézsi Lajos: Nadányi János-történetirő életéhez. ItK.1900:67.

31) Bod Péter: Smirnai Szent Polikárpus. Nagyenyed, 1766. 114-28.

vekben nemcsak a leromlott templomot építtette fel és adta vissza rendeltetésének, hanem a prédikátori fizetésről is maga gondoskodott.³²⁾ Porcsalmi azonban mindezt már nem érte meg.

Egyebekben még csak néhány jelentéktelen apróságról számolhatok be, amely köztisztelőben álló egyéniségére mutat. Így Pápai Páriz Ferenc naplójában feljegyezte, hogy külföldi akadémiákra való indulása előtt 1672 március 4-én "osztottam meg Kolosvárárt T. Porcsalmi András uram, Sárpataki Mihály uram, Dadai János (tordai pap) uram, Pataki István (professzor) uram, Kobzos Márton (helyesebben: István kurátor) uram, Polyk János (Koloszvár várbeli alkapitány) és Váradai István deák uram jelenlétekben Kolosvárárt.³³⁾ Ezen kívül Deáki Filep János nagy- és kisdobai prédikátor 1675 augusztus 10-ről emlékezetben hagyta, hogy ezen a napon jegyezte el Posoni István kolozsvári kántor mostohaleányát. "Kérő Tisz: Portsalmi András Ur[am] azon Ecclesiá[n]k edgyik hűséges Lelki pásztora, és a' kalotaszeghi, 's Colosvármegyében levő Atyafiak[n]k érdemes Seniora." Augusztus 27-én ugyanő volt az eskető pap is. Deákiék legelső gyermeke, 1677 február 26-án született Kolozsvárrt, keresztszülőkül első sorban Portsalmit és feleségét nevezi meg.³⁴⁾

Megállapíthatjuk, hogy Porcsalmi negyven esztendeig tartott sokféle, tulterhelt elfoglaltsága s talán az írói becsvágy hiánya miatt is komolyabb írói munkához nem fogott hozzá. Mindössze csak két temetési beszéde s hat verse megjelenéséről van tudomásunk. Az egyik beszédét a száműzetésben levő Bocskai István zemplén-megyei főispánnak a kolozsvári farkas-utcai templomban 1673 május 29. napján történt eltemetése alkalmával tartotta. E prédikációja a "Szomorú Halotti Pompa" című beszédgyűjteményben 1674-ben Kolozsvárrt jelent meg. Másik beszédét 1673 július 25-én ugyancsak a farkas-utcai templomban mondotta el Kovásznai Péter "földben való tisztességes takaríttatása alkalmatosságával". E prédikációja "Ministerialis Prudentia" címen ugyancsak 1674-ben Kolozsvárrt nyomtatott ki negyedrényi 8 sztl levelen.³⁵⁾ Nemkülönben Kovásznai, valamint

32) EPrK. 1879:528-29, 535-36, 543. - Aracs István: A kolozsmonostori ref. templom története. (Koloszvár, 1914). 14-19.

33) Koncz József: Pápai Páriz Ferenc naplója. ItK. 1892: 388-98.

34) Sárpataki N. Mihály: Noé bárkája c. könyv előzéklapjára írt bejegyzés. (A szegedi egyetem irod.tört.tanszéke könyvtárában).

35) RMK. I. 1163, 1164.

Apáczai temetése alkalmára szerzett egy-egy latin nyelvű verset is, amely 1673, illetve 1660-ban egyleveles kártán kinyomtatva jelent meg paptársa, továbbá a kollégiumi tanárok és a diákság emlékkerseivel együttesen.³⁶⁾ A másik négy magyar nyelven írott üdvözlő vers közül az egyik Komáromi Csipkés Györgynek "Pápastaság Ujsága" című s 1671-ben Kolozsvárt, a másik id. Zilahi Jánosnak "Az Igaz Vallasnak Vilagos Tüköre" c. 1672-ben Kolozsvárt, a harmadik pedig Szathmár-Németi Mihály "A Négy Evangelisták szerint való Dominica" 1675-ben, valamint Sz. Dávid Psalteriuma" 1679-ben ugyancsak Kolozsvárt megjelent könyvében kinyomtatva maradt reánk.³⁷⁾

Porcsalmit - úgy látszik - hatvannegyedik életévében már a papi szolgálat is fárasztotta, lehetséges, hogy el is betegeskedett. Erre következtethetünk Medgyesi L. Mátyás leydai diáknak 1681 májusában tartott disputációjából, amelyet többek között Porcsalmi András kolozsvári nyugalmazott papnak és esperesnek ajánlotta.³⁸⁾ Ebben az időtájban különben végrendeletét is elkészíthette. Ezt abból a körülményből tudjuk meg, hogy könyvtárának meglehetősen sok kötete kerülvén a kollégium tulajdonába, egyik-másikban azt a könyvbejegyzést olvassuk, hogy "Clarissimus ac Doct. Vir D. Andr. Porcsalmi moribundq legavit Colleg. Reform. Claud. A. 1681."³⁹⁾

Elmulása 1681 május 19-én, 64 éves korában következett be. Temetésére egylevelesen nyomtatott kártát készíttetett a kollégium ifjusága, amelyre Sárpataki N. Mihály, Szathmár-Németi Mihály lelkipásztorok, Tolnai István professzor, továbbá az elhunyt veje, valamint tíz kollégiumi diák latin nyelvű emlékkerseletet szerzett. E kártának egyetlen példánya a farkas-utcai templomban maradt meg. Az elfáradt derék vándor holttestét bizonyosan a házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra. Sirdombja mára már egyenlő lett a föld színével, sírkövét pedig a kegyetlen utókor régóta elkalódtatta.

Egynehány adatot családjára vonatkozólag is sikerült összekaparnunk. Ezt sem tartom szükségesnek elhallgatnom, mert az egyének élete soha sem választható el a környezettől, amelyben leélik nap-

36) Egyetlen példánya a farkas-utcai templomban. - Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 539. - MKvSzle. 1930. 309.

37) RMK. I. 1115, 1136, 1179, 1234.

38) RMK. III/2. 208. 1.

39) Könyvtári jelzésük: K. 25, O.76, R. 64, Y. 117.

jaikat, sőt amely sokszor elhatározó befolyással lehet egész életük munkálkodására. Felesége nevét nem ismerjük, tudjuk azonban, hogy urát 14 évvel élte túl. A szabó céh számadáskönyve szerint: 1695. "Die 12 May Temettük el Porczalmi Andrasne Asszonyomat pro flr 2."⁴⁰⁾ Felnőtt kort ért gyermekei közül ismerjük egy asszonyleányát, aki Miskolczi Márton bánffihunyadi lelkipásztornak volt a felesége. Forrásunk Porcsalmi temetésére készült eulogium, amelynek egyik verse alatt a szerző nevét így találjuk: "Martinus Miskolczi Minist. Eccl. Hunyad: et Gener defuncti trist. opposuit." Azután adatunk van egy fiára vonatkozólag is. Ugyanis a kollégium nagykönyvtárának egyik kötete az alábbi bejegyzést őrzi: "Veri Possessoris Steph. P. Portsalmj Anno D. 1682. Ab obitu Rdi Parentis."⁴¹⁾ Erről a fiáról még azt is megtaláltuk, hogy a kollégiumban 1680 táján írta alá az iskolai törvényeket s ekkor lépett a felsőbb tanulmányok évfolyamaiba. Neve a diákok névsorában úgy van bevezetve: "Sen(ior) Stephanus Portshalmi satisfecit, ductus-past. Sz. Ujvarin."⁴²⁾ E sorokból a következő helyzetet állapíthatjuk meg. Minthogy rendszeren a 16-ik éves kor a subscriptio ideje, tehát az 1664. esztendő a körülbelőleges születési éve. Tanulását - úgy látszik - végig e kollégiumban folytatta. Ezt bizonyítja a többek között az a körülmény is, hogy 1687 decemberében Kolozsvárt történt könyvvásárlását jegyezte fel.⁴³⁾ Az iskolában utoljára a seniori tisztségre is megválasztotta a diákság bizalma. Becsvágy azonban őt sem nagyon ösztönözte s ezért külső országokbeli akadémiákra sem törekedett, hanem elfogadta a szamosújvári kicsiny egyházközség lelkipásztori állását. Hihetőleg ő volt a törzse a XVIII. és XIX. század folyamán Erdélyben s főképpen a Szilágyságban élt Porcsalmiaknak, akik mindnyájan zilahi előnevet használva, közülök az alsófehérmegyei Brassóban élő István és a marosszéki Mezőmadarason birtokos György 1773-ban nemességigazolásra utasított.⁴⁴⁾

40) A szabó céh exactorainak Ratioja.

41) Könyvtári jelzése: Q.232.

42) Nomina studiosorum collegii Claudiaci. 10. (A kollégium levéltárában levő kéziratos könyv.)

43) Könyvtári jelzése: RMK. 187.

44) Br. Bánffy Farkas főkormányzéki tanácsos 1773. évi referatuma. (RefKollt.)

Porcsalmi vagyoni körülményeire vonatkozólag mindössze csak annyit tudunk, hogy volt egy szölleje a Békásban, egy pedig a Brétfűben, ezek azután a maradékai tulajdonába jutottak.⁴⁵⁾ De sajátja lehetett az a szentegyház-utcai ház is, amelyben 1656-tól kezdve családjával együtt, az ő halála után pedig özvegye lakott.

Megemlíthetjük még, hogy a kollégiumnak hagyományozott könyvtára a maga egészében aligha maradt reánk. A még most is meglévő 17 mű közül több is bizonyítja, hogy könyvtárát állandóan növelte, így látjuk, hogy Csengeri Képiró István, Barcsai fejedelem udvari papja, 1653 és 1658-ban is egy-egy könyvvel kedveskedett neki. Azután Apáczai halála után az ő könyvei közül is nem egyet szerzett meg, amelyek közül négy darab az ő hagyatékából került a kollégium tulajdonába. Közöttük valóban számos olyan mű volt, amit előadásaihoz bizonyosan fel is használt, így Alcmarinusnak Arithmeticáját és Geometriáját, Apáczainak "Introduction ad Philologiam Sacram" című vitatkozását, Keplernek a "Harmonices Mundi" című művét, de aligha nélkülözötte Calepinus kilenc nyelvű szótárát is.⁴⁶⁾

Porcsalmi elhunytával lezárult Apáczai azon kortársainak sorozata, akik a korán sirba tért professzor életére és munkálkodására befolyással és törekvéseiben segítőkészséggel voltak.

45) 1682-X.-28.: Porcsalminé szöllője a Békásban és 1696. III.25.: boldogult Porcsalmi András ur[am] maradéki szölleje a Brétfűben. (Mindkét okirat a ref. egyházközség levéltárában.)

46) A kollégium nagykönyvtárában a RMK. jelzésű gyűjteménycsoportban elhelyezve.